

SCHIRM ANITA

Szegedi Tudományegyetem Magyar Nyelvészeti Tanszék
schirmanita@gmail.com

Schirm Anita: Diskurzusjelölő-társulások a Szögedi Szociolingvisztikai Interjúban
Alkalmazott Nyelvtudomány, XVIII. évfolyam, 2018/1. szám
doi:<http://dx.doi.org/10.18460/ANY.2018.1.007>

Diskurzusjelölő-társulások a Szögedi Szociolingvisztikai Interjúban

The present study analyzes clusters of the most frequent discourse markers of Hungarian in 8 recordings (a total of 1,030 minutes) from the Szögedi Szociolingvisztikai Interjú (= SZÖSZI; the Szeged Sociolinguistics Interview) corpus. The proportions of the use of such clusters and their ranges of functions differ by age group. The use of discourse marker clusters is the least frequent in the youngest age group than in the usage of the middle aged, whereas the use of such clusters is most frequent in the usage of those between 60 and 70, closely followed by those over 70. The use of clusters of discourse markers is more limited in all age groups than that of individual discourse markers, and than those found in spontaneous speech. This can be explained by the fact that SZÖSZI interviews contain a mixed type of texts: the alternation of conversation and test questions affect the use and distribution of discourse marker clusters.

1. Bevezetés

A diskurzusjelölők gazdag szakirodalmával ellentétben a diskurzusjelölő-társulásokról magyar nyelven igen kevés írás olvasható. Kivételnek tekinthetők Dér Csilla Ilona 2016-os és 2017-es munkái: Dér 2016-ban a spontán beszédben elemezte a társulásokat, 2017-ben pedig egyrészt a *hát* multifunkcionalitását a beszédműfajok és a diskurzusjelölő-társulások függvényében vizsgálta (Dér, 2017a), másrészt pedig az ellentétet kifejező diskurzusjelölő-társulásokat jellemezte (Dér, 2017b). Egy műfajon belül azonban több diskurzusjelölő-társulással eddig még nem foglalkoztak. Tanulmányomban ezért egyetlen szövegtípusnak, a nyelvi interjúnak a diskurzusjelölő-társulásait mutatom be a Szögedi Szociolingvisztikai Interjú (= SZÖSZI) korpuszára építve. A korpuszválasztást pedig a SZÖSZI újdonságán túl még az indokolja, hogy a diskurzusjelölőket a nyelvi interjú szövegtípusában csak érintőlegesen kutatták. Sz. Hegedűs Rita 2002-ben a BUSZI B7307 jelzetű anyagát elemezve foglalkozott a diskurzusjelölőkkel. Szintén a BUSZI-t használva Bartha Csilla és Hámori Ágnes (2010) a BUSZI II. korpuszán vizsgálták a diskurzusjelölőket, s azt találták, hogy a legnagyobb érintettséget kiváltó témák stílusváltozást idéznek elő, ami a diskurzusjelölők számának és funkcióinak a megváltozását is maga után vonja. A Szabó Veronikával és Gocsál Ákossal közös 2017-es kutatás (Schirm–Szabó–Gocsál, 2017) már a SZÖSZI-re irányult, ám csak egy interjú anyagán mutatta be a *hát* diskurzusjelölő prozódiai jellemzőit. Szintén

2017-ben kissé nagyobb korpuszon, a SZÖSZI három interjújának 545 percnyi anyagát vizsgálva pedig az derült ki, hogy a diskurzusjelölők igen nagy számban vannak jelen a választott részmintában: a leggyakoribb 6 diskurzusjelölő, azaz a *hát*, az *ugye*, a *szóval*, az *úgyhogy*, a *persze* és az *egyébként* összesen 1556-szor fordult elő, ám a társulásaik meglepően ritkák voltak, mindössze 44 *de hát*, 20 *hát ugye*, 16 *ugye hát*, 8 *hát persze*, 6 *úgyhogy hát* és 3 *persze hát* szerepelt az anyagban (Schirm, 2017). E szakirodalmi és kutatási előzmények alapján indokoltnak látszott nagyobb mintán is megnézni a diskurzusjelölő-társulások gyakoriságát, típusait és funkcióit.

A tanulmányban először a diskurzusjelölőkről és a diskurzusjelölő-társulásokról adok egy rövid elméleti áttekintést, majd a nyelvi interjú műfaji sajátosságait, illetve a SZÖSZI jellegzetességeit mutatom be. A korpusz, a módszer és a hipotézisek felvázolása után pedig a leggyakoribb diskurzusjelölő-társulásoknak a gyakoriságát ismertetem, továbbá bemutatom a korcsoportonkénti megoszlásukat is. A diskurzusjelölő-társulások funkcióit minden korosztályban a korpuszból származó példák segítségével szemléltetem.

2. A diskurzusjelölőkről és a diskurzusjelölő-társulásokról

A diskurzusjelölők (pl. a *hát*, *úgymond*, *egyébként*, *tulajdonképpen* elemek) diskurzusdarabokat kapcsolnak össze és pragmatikai viszonyokat jelölnek. Az összekötő funkciójukon kívül a szóátadó, a szómegejtő és a szóátvevő szerepükön, valamint a témairányító funkciójukon keresztül aktívan részt vesznek a beszélgetés irányításában. A diskurzusjelölők általában nincsenek hatással a megnyilatkozás igazságfeltételeire, nem befolyásolják annak a propozicionális tartalmát, azonban emocionális és expresszív, valamint attitűdjelző funkciójuk van (vö. Schirm, 2011). A diskurzusjelölők jellegzetességeiről nincs teljes egyetértés sem a hazai, sem a nemzetközi szakirodalomban. Különböző diskurzusjelölő-definíciók összehasonlításával Furkó Bálint Péter (2011: 46) az alábbi 10 tulajdonságot tartja e funkcionális szócsoporthoz legfőbb jellemzőnek: 1. koherencia jelzése és kapcsoló szerep, 2. kontextusfüggőség, 3. oralitás, 4. szintaktikai változatosság, 5. procedurális jelentés, 6. multifunkcionalitás, 7. attitűdjelölés, 8. változó hatókör, 9. nem propozicionális tartalom, 10. állandó forma. E tulajdonságok közül a koherencia jelzése és a kapcsoló szerep, az oralitáshoz való erőteljes kötődés, a multifunkcionalitás és az attitűdjelölő szerep magyarázza a diskurzusjelölőknek a SZÖSZI-interjúkban megfigyelhető nagy számát. A diskurzusjelölők használata egyéni különbségeket is mutathat, és egy-egy elem jellemző lehet egy-egy személyre, ám az egyéni eltérések ellenére is megadható a diskurzusjelölők magfunkciójának, azaz központi jelentésének (vö. Bell, 1998) köszönhetően azok prototipikus alkalmazási köre.

A diskurzusjelölők gyakran nem csupán magukban állnak, hanem más diskurzusjelölőkkel is összekapcsolódnak. Az egymás mellett álló diskurzusjelölőkre, például az *ugye hát*, *hát ugye*, *hát mondjuk*, *csak hát*

elemtársulásokra a különböző munkák eltérő terminusokat használnak (vö. Dér, 2016). Nevezik őket többszavas diskurzusjelölőknek (Dér, 2009), diskurzusjelölő-kollokációknak (Schirm, 2011), diskurzusjelölő-kombinációknak (Fraser, 2013), diskurzusjelölő-klasztereknek (Abuczki, 2015), valamint diskurzusjelölő-társulásoknak (Dér, 2016) is. Az eltérő terminusok mögött kissé más megközelítések húzódnak. Például a kollokáció megnevezés az elemek gyakori együttes előfordulását feltételezi, míg a társulás kifejezés nem írja elő az elemek egynél többszöri együttállását. Az elemzéshez Dér 2016-hoz hasonlóan Fraser (2013: 321) definíciójából indulok ki. Fraser meghatározása szerint két feltételnek kell teljesülnie a társuláshoz. Egyrészt a diskurzusjelölőnek önmagában is meg kell tudnia jelennie azon a helyen, ahol társulva előfordul. Másrészt pedig a társulásban álló diskurzusjelölők jelentéseinek összeegyeztethetőknek kell lenniük egymással.

A diskurzusjelölő-társulásokkal kapcsolatban a szakirodalomban nem találunk eligazítást arra vonatkozóan, hogy a beszélt nyelvben két, egymás utáni diskurzusjelölő esetén milyen hosszú a maximálisan megengedett szünet a társulás esetén, és mikortól kell önálló megnyilatkozásindító elemnek tekinteni a második diskurzusjelölőt. A kérdés eldöntésében Fraser (2013) fentebbi második feltételén túl a kontextus figyelembevétele nyújt segítséget.

3. A Szegedi Szociolingvisztikai Interjú (= SZÖSZI) bemutatása

A Szegedi Tudományegyetemen 2012 és 2016 között egy olyan szociolingvisztikai kutatás zajlott, amelynek a célja Szeged nyelvhasználati képének a megrajzolása volt. A kutatás során azt vizsgálták a nyelvészek, hogy a 2010-es évek első felében mely helyzetekben és hogyan használták a szegediek a nyelvjárást, mennyire *ö-z*tek, s milyen volt a viszonyuk a szegedi tájnyelvhez és a sztenderd nyelvváltozathoz. A projekt vezetője Németh Miklós volt, s a kutatásban Kontra Miklós, Sinkovics Balázs és Molnár Mária vettek részt. Az interjúkat rögzítő, született *ö-ző* terepmunkások Bagi Anita, Berente Anikó és Csák Luca voltak, a terepmunka előkészítésében pedig még Wirt Patrícia segített. A SZÖSZI célja egy olyan, élőnyelvi adatokat magában foglaló digitalizált korpusz létrehozása volt, amely egy későbbi longitudinális vizsgálat alapjául szolgálhat. A strukturált szociolingvisztikai interjúkban összesen 165 szegedi lakos vett részt. Közülük 30 fő volt 15 és 17 év közötti, 26 fő volt 18 és 32 év közti, a 33 és 60 év közötti korcsoportba 50-en tartoztak, a 60 fölötti adatközlők pedig 59 fővel voltak jelen a mintában. A nemek eloszlása 90–75 volt a nők javára. Az interjúk a felnőtteknél átlagosan 1,5–2 órák voltak, míg a középiskolásoknál körülbelül 30–40 percig tartott egy beszélgetés. A SZÖSZI-interjúk összidőtartama 371 óra.

Az interjúkban irányított beszélgetésrészek és tesztek váltakoztak. A beszélgetésekben feltérképezték az adatközlők szociológiai hátterét, beszéltették őket az iskoláikról, a munkájukról és a családjukról, a férfiakat ezek mellett kérdezték még a katonaságban szerzett élményeikről is. A témák közt

előkerültek a játékok, a barátság, az udvarlás, a szórakozás tárgykörei, és voltak Szegedhez kötődő kérdések is, de a klasszikus halálveszedelem, félelmek, álmok, illetve etnikai modul is megjelent a társalgás során. Külön kérdéscsoportok foglalkoztak a nyelvhasználattal: ezekben az adatközlők saját nyelvhasználatára, az *ö-ző* nyelvjárási beszédre és a környező települések nyelvjáráására kérdeztek rá. Az irányított beszélgetésen kívül beszédproduktív tesztek is voltak az interjúban: a riporttereszt során az adatközlőnek közvetítenie kellett, mit csinál a terepmunkás, a cipőfűzéstesztben pedig el kellett mesélnie, hogyan köti be a cipőjét. E két teszt segítségével olyan adatokhoz lehetett jutni, amelyeket nem biztos, hogy az adatközlők produkálnak az interjú többi részében, továbbá e feladatok elterelték az adatközlők figyelmét a saját beszédükről. Az interjúban szereplő tájszótesztben 14 szegedi tájszót (pl. *ludáj* 'ovális'; 'tök', *rica* 'napraforgómag') kérdeztek ki tőlük, a pluralis feladatban többesszámba kellett tenniük a nekik mondott szavakat, a superessivusi részben pedig az *-on/-en/-ön* raggal kellett ellátniuk az elhangzott szavakat. Volt 3 felolvasásos feladat is, később pedig e szövegek különböző változatai hangzottak el az ügynöktesztben, s ezeket az *ö-zés*, a nákolás és a szukszükölés megítéltetésére használták, ugyanis mindnek elhangzott egy sztenderd, egy nemsztenderd és egy félsztenderd formája is. Az interjúban lévő minimálpáros feladatban szópárok tagjairól, például a *lehet – löhet* szavakról először azt kellett eldönteniük az adatközlőknek, hogy melyiket szokták használni, később pedig ugyanezen szavak kapcsán arra kellett válaszolniuk, hogy szerintük melyik a helyes. Volt egy megítéltetéses feladat is, amikor azt kérdezték tőlük, hogy a rádióban egy ismeretlen ember beszédét meghallva 2 perc után meg tudják-e ítélni, hogy az illető mennyire okos, illetve megbízható. A tesztekkel az *ö-zést* és a tájszóismeretet mérték, valamint azt is vizsgálták, hogy az adatközlőknek a mások nyelvhasználatáról alkotott ítéletei mennyire egyeznek meg a saját nyelvhasználatuk normáival.

Az interjúk átírása az ELAN programmal történt. A lejegyzés során jelölve lettek a hallható szünetek (P), a hosszabb és a rövidebb hezitálások (Q), az időtartam megnyújtások (<:>), a kiesések (< >), illetve a különböző nemverbális jelek ([nevetés]) is (vö. Kontra – Németh – Sinkovics, 2016: 82–83). A hangfelvételek anonimizálva lettek, a névtelenített részeket a tanulmányban XXX, illetve YYY jelzi, s a példák közzlése mindenben követi a SZÖSZI-lejegyzés protokollját. Az adatközlőket az interjú kódjele (pl. G03) azonosítja, a terepmunkásokat pedig a Tm. rövidítés jelöli. A SZÖSZI-interjú módszertani, tartalmi és formai elemeinek a bemutatása után lássuk, hogy a választott elemzési módszer, a diskurzuselemzés szemszögéből mi jellemző erre a szövegtípusra.

4. Korpusz, módszer, hipotézisek

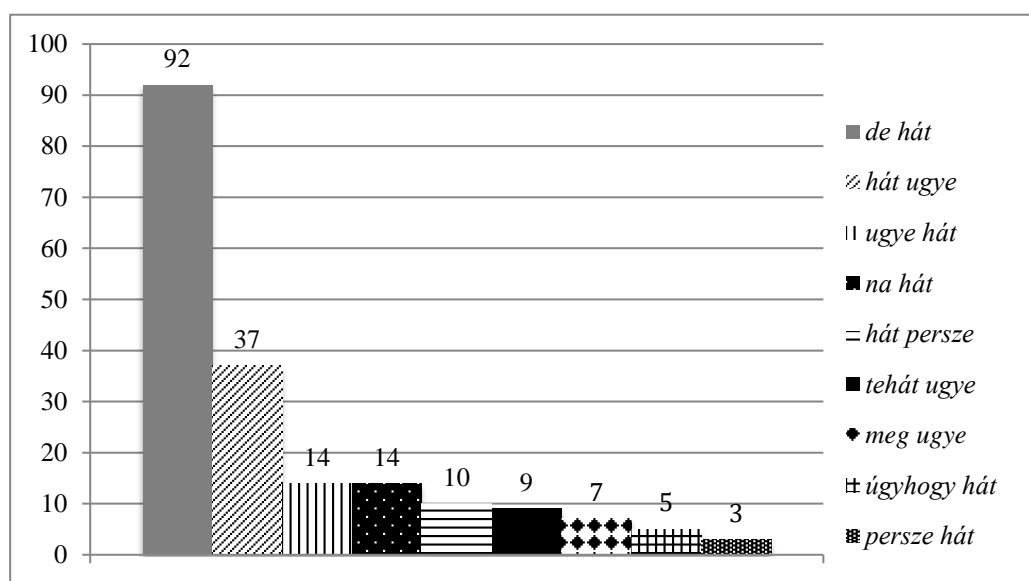
A SZÖSZI-interjúk közepesen strukturált, félintézményes szövegek, amelyek egyszerre próbálnak spontánok és szabályozottak lenni. Az interjúbeli szerepek meghatározzák a beszédaktusokat, a fordulók elosztását, valamint a szóátadást és a témakezelést. A terepmunkás a beszélgetés irányítója és a kérdések feltevője, míg az adatközlő a válaszadó, s az elhangzott válaszokban a narratívák dominálnak. Nem szabad azonban megfeledkezni arról, hogy a SZÖSZI-interjúk nem tekinthetők tisztán narratív szövegeknek, mivel irányított beszélgetések és tesztfeladatok váltakoznak bennük. Az interjúk nagyobb részét valóban a kérdések által irányított társalgás tette ki, amelyben különböző modulok voltak. Az irányított társalgástól eltérően azonban a teszt részekben, például a tájszavakat kikérdező részben, vagy épp a hallott szövegeket megítéltető ügynöktesztben az összefüggő szövegrészek helyett a kérdés-válasz párok domináltak.

A diskurzusjelölő-társulásokat a SZÖSZI 8 interjújában, a G03, G25, K01, K36, K06, A47, A22 és B144 jelzetű anyagaiban vizsgáltam. Ezek összidőtartama 1030 perc volt. Az interjúk úgy lettek kiválasztva, hogy a SZÖSZI minden korcsoportjából legyenek adatközlők: így két 18 év alatti, egy 21 éves, egy 42 éves, két 64 éves és két 70 év fölötti adatközlő került a mintába. Mivel a SZÖSZI-mintában is túltreprezentált volt az idősebb korosztály, így ennek megfelelően én is több idősebb adatközlőt választottam be a saját anyagomba. A 8 informátor közül 5 férfi volt, 3 pedig nő.

A vizsgálat előtti egyik kiinduló hipotézisem az volt, hogy a SZÖSZI-interjúkban a diskurzusjelölőkhöz hasonlóan gyakoriak lesznek a diskurzusjelölő-társulások. Továbbá González (2004) alapján úgy véltem, hogy a társulásokban a szövegtípus jellegzetességéből adódóan az elbeszélő részekben a történetmondásra és a magyarázatra használt elemek lesznek majd túlsúlyban. Azt is feltételeztem, hogy a SZÖSZI-interjú kevert szövegtípusa, azaz a beszélgetés és a teszt részek váltakozása hatással lesz a diskurzusjelölőknek, illetve a diskurzusjelölő-társulásoknak a használatára és az eloszlására. Végül pedig azt vártam, hogy a spontán beszéd egyik leggyakoribb diskurzusjelölője, a *hát*, amely a SZÖSZI-interjúkban önmagában állva számos funkcióval bír, a társulásokban is fontos szerepet fog betölteni.

A korpusz elemzése során a diskurzusjelölő-társulások szerepének a meghatározásánál nagymértékben támaszkodtam a szövegkörnyezetre, valamint az elhangzó megnyilatkozások prozódiai paramétereire (a hangsúlyra, a hanglejtésre és a szünetekre) is. Ez utóbbiaknál a hanganyag többszörös visszahallgatására hagyatkoztam, műszeres módon egyelőre nem mértem meg az egyes értékeket.

5. A leggyakoribb diskurzusjelölő-társulások a SZÖSZI-ben

1. ábra. A leggyakoribb diskurzusjelölő-társulások a SZÖSZI-interjúkban

Az 1030 percnyi felvételben a 9 leggyakoribb diskurzusjelölő-társulás a *de hát*, a *hát ugye*, az *ugye hát*, a *na hát*, a *hát persze*, a *tehát ugye*, a *meg ugye*, az *úgyhogy hát* és a *hát persze* voltak. Ezek az 1. ábrán látható gyakorisággal jelentek meg a korpuszban.

Legtöbbször, 92-szer a *de hát* fordult elő, öt követte a *hát ugye* 37 adattal. A többi 7 diskurzusjelölő-társulásra azonban igen kevés adat volt az elemzett 8 interjúban: az *ugye hát* és a *na hát* 14-szer fordult elő, a *hát persze* 10-szer, míg a *tehát ugye* 9-szer. A *meg ugye*-ra 7 adat volt, az *úgyhogy hát* 5-ször jelent meg, a *persze hát* pedig 3-szor volt adatolható. A 9 leggyakoribb diskurzusjelölő-társulás összesítve 191-szer fordult elő, azaz átlagosan nagyjából 5 percnél hangzott el egy-egy társulás. Vagyis a diskurzusjelölők gyakori megjelenésétől eltérően a diskurzusjelölő-társulások már nem voltak jellemzőek a SZÖSZI-interjúkra. A diskurzusjelölő-társulások mennyisége elmarad a korábban, más összetételű korpuszon tapasztalt arányoktól. Dér Csilla Ilona (2016) 4 műfaj (interjú, véleménykifejtés, tartalomösszegzés és társalgás) anyagait tartalmazó BEA adatbázis spontánbeszéd-alkorpuszán a diskurzusjelölő-társulások jóval nagyobb arányát regisztrálta. A különbség származhat a műfaji eltérésekből, a SZÖSZI-minta homogenitásából, illetve a SZÖSZI szövegtípusának a kevertségéből is.

Az azonban szembeötlő, hogy a 9 leggyakoribb társulás közül 7-ben az egyik összetevő a *hát* volt. Ez az elem extrém multifunkcionalitásával magyarázható: önmagában a *hát*-nak ugyanis igen sokféle szerepköre volt adatolható a SZÖSZI-interjúkból (vö. Schirm, 2017). E szerepek négy nagyobb funkciókörhöz kötődtek: egyfelől beszélői attitűd kifejezésére használták a *hát*-ot az interjúkban, másrészt retorizáló szerepkörben alkalmazták, harmadrészt

megakadásjelenségként fordult el, negyedrészt pedig a szöveg szervezésében vett részt. Ezeken a nagyobb szerepkörökön belül számos különböző részfunkciója volt a *hát*-nak. Beszélői attitűd jelölőjeként például az elem képes volt bizonytalanságot, vonakodást, döbbenetet, csalódottságot, mentegetőzést és dicsekvést is kifejezni. Retorizáló szerepkörben a mondanivaló retorizálásán túl képes volt felerősíteni a megnyilatkozás tartalmát, tudott evidencialitást is jelezni, valamint tompításra is használatos volt. Megakadásjelenségként gondolkodást és időnyerést, illetve szókeresést és önjavítást fejezett ki. Szövegszervező szerepben állva pedig a *hát* aktívan részt vett az interjúk strukturálásában: a terepmunkások főként a beszélgetés irányítására és kérdések bevezetésére használták, míg az adatközlők a mondandójuk elkezdését, továbbfűzését és lezárását is gyakran a *hát*-tal oldották meg, s általános válaszelőjelként is használták az elemet. Emellett mindkét szereplőnél megfigyelhető volt a *hát* konklúziószoói megjelenése is. De a szövegszervező szerepkörön belül történetmesélésre, példaadásra, idézésre és témaváltásra is használták a szót.

Kérdés, hogy a *hát*-ot tartalmazó 7 diskurzusjelölő-társulásban, azaz a *de hát*, a *hát ugye*, az *ugye hát*, a *na hát*, a *hát persze*, az *úgyhogy hát* és a *persze hát* társulásokban a *hát* fentebb felsorolt sokféle funkciói közül melyek maradnak meg. Mielőtt erre választ adnánk, nézzük meg az adatokat más bontásban is. A diskurzusjelölő-társulások összesített előfordulásánál ugyanis beszédesebbek az egyénekre vetített, 1. táblázatbeli adatok.

1. táblázat. A SZÖSZI-interjúkban szereplő leggyakoribb diskurzusjelölő-társulások előfordulása adatközlőkre lebontva

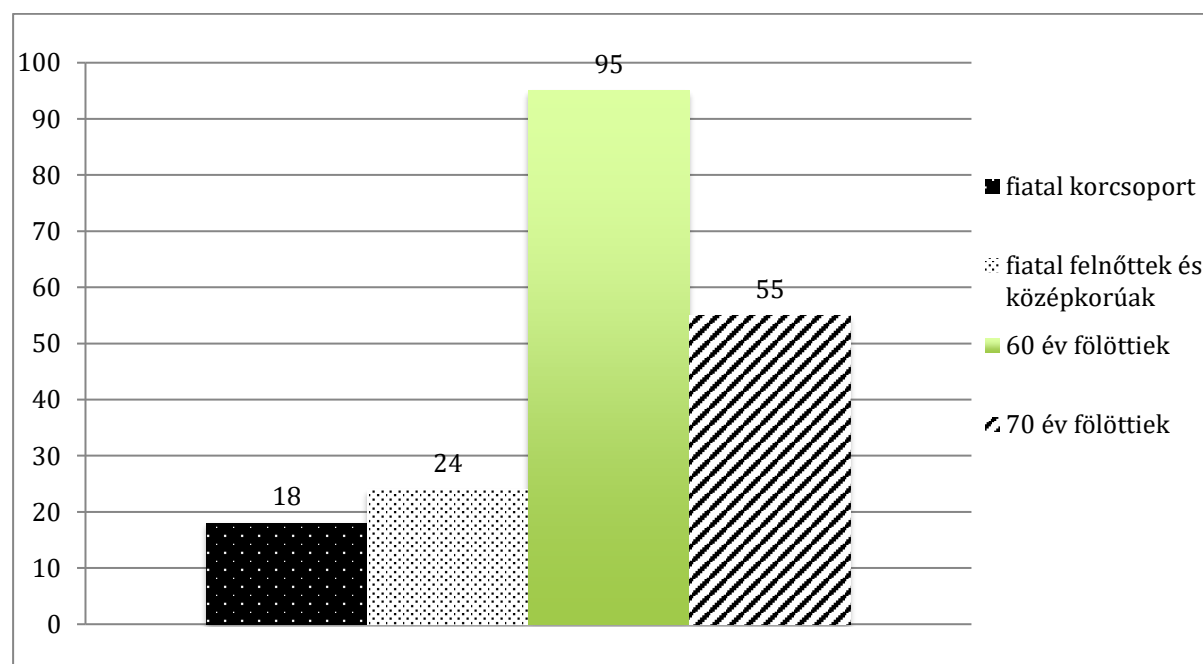
	G03 (n, 16) 87,5 p.	G25 (f, 18) 49 p.	K01 (f, 21) 200 p.	K36 (n, 42) 102 p.	K06 (f, 64) 110 p.	A47 (f, 64) 192 p.	A22 (n, 71) 125,5 p.	B144 (f, 81) 164 p.
<i>de hát</i>	3	0	7	3	22	22	13	22
<i>hát ugye</i>	8	0	2	0	8	13	5	1
<i>ugye hát</i>	1	0	0	0	0	12	1	0
<i>na hát</i>	3	0	1	0	2	2	5	1
<i>hát persze</i>	1	0	2	0	3	4	0	0
<i>tehát ugye</i>	0	0	2	0	1	5	1	0
<i>meg ugye</i>	2	0	2	0	0	0	2	1
<i>úgyhogy hát</i>	0	0	2	2	0	0	0	2
<i>persze hát</i>	0	0	1	0	0	1	0	1
összesen	18	0	19	5	36	59	27	28

A táblázat legfelső sorában az adatközlők kódjele (G03, G25, stb.), illetve a nemük (n = nő, f = férfi) és az életkoruk látható, alatta pedig az interjú hossza olvasható percben megadva. Személyekre lebontva tűnik csak fel igazán, hogy mennyire kevés diskurzusjelölő-társulás volt az egyes interjúkban. Látható,

hogy például G25-nek, egy 18 éves fiúnak az interjújában a korpusz egészét tekintve leggyakoribb diskurzusjelölő-társulások közül egyikre sem volt egyetlen adat sem. Az is látszik a táblázatból, hogy a fiataloktól és a középkorúaktól eltérően a 60 fölötti adatközlők beszédében már gyakoribbak voltak a társulások, ám náluk is csupán pár elemkombináció (a *de hát*, a *hát ugye* és az *ugye hát*) jelent meg többször. Érdeemes azonban a számok mögé nézni, és korosztályonként is megvizsgálni a diskurzusjelölő-társulásokat.

6. A SZÖSZI diskurzusjelölő-társulásainak korcsoportonkénti megoszlása

A mintába beválasztott adatközlőket a 165 fős SZÖSZI-anyag életkori rétegződésétől eltérően bontottam korcsoportokra. A SZÖSZI-mintában a legfiatalabbak a 15 és 17 év közöttiek voltak, a következő korosztályt a 18 és 32 év közti adatközlők alkották, őket a 33 és 60 év közöttiek követték, a legidősebb korosztály pedig a 60 év fölöttieké volt. Az előzetes vizsgálatok (vö. Schirm, 2017) azonban azt mutatták, hogy a diskurzusjelölő-használatot illetően célszerűbb máshol meghúzni az életkori határokat. Látszott ugyanis, hogy az időseknél különbség van a 60, illetve a 70 év fölöttiek beszédében. Ezért az elemzéshez egy fiatal (16–18 év közötti), egy fiatal felnőtt és középkorú (19–45 év közötti), egy 60 év fölötti, valamint egy 70 év fölötti korcsoport lett kialakítva, így minden egyes korosztályba 2–2 fő került. A leggyakoribb diskurzusjelölő-társulások számának korcsoportonkénti összesítését az alábbi (2.) ábra mutatja.

2. ábra. A leggyakoribb diskurzusjelölő-társulások korcsoportonkénti összesítése

Látszik, hogy a vizsgált elemek közül a legkevesebb diskurzusjelölő-társulást a 18 év alattiak használták, őket pedig a fiatal felnőtt – középkorú korcsoport

követte. A mintában a 60 év fölöttiekénél jelent meg a legtöbb társulás, náluk kevesebb, de összességében még mindig a második legtöbb elemszám pedig a 70 év fölöttiektől volt adatolható. A továbbiakban nézzük meg részletesen is az egyes korcsoportokat, s lássuk, hogy a fentebb (1. ábra) bemutatott leggyakoribb diskurzusjelölő-társulásokon kívül milyen kombinációk és milyen tendenciák jellemzőek még az egyes korosztályokra.

6.1. A fiatal korcsoport diskurzusjelölő-társulásai

A 18 évvel bezárólag kialakított fiatal korcsoportban volt a legkorlátozottabb a diskurzusjelölő-társulások használata. A 18 éves G25 kódjelű fiú adatközlőtől a vizsgált társulások közül egyet sem lehetett adatolni, s a 16 éves G03-as kódjelű lány informátor interjújában is csupán 8 *hát ugye*, 3 *de hát* és *na hát*, 2 *meg ugye*, valamint 1–1 *ugye hát* és *hát persze* jelent meg. Kettejük közül a G25-ös adatközlő rendkívül keveset beszélt összefüggően magától, a feltett kérdésekre csak tömören reagált, így a válaszaiban nem is alakult ki igazi hosszú narratíva. Az összes diákinterjú jóval rövidebb volt, mint a felnőttekkel készített beszélgetések, átlagosan 30–40 percesek voltak. A legfiatalabb korcsoporttal készített interjút nem a diákok lakóhelyén, hanem az iskolában rögzítették, ez is hozzájárulhatott ahhoz, hogy a diákok nem tudtak teljesen feloldódni, s így nem voltak dominánsak beszédükben az attitűdjelző szerepben álló, az erőteljes érzelmi bevonódást jelző diskurzusjelölő-társulások.

A fiatal korcsoportban a legtöbbször (8-szor) a *hát ugye* kombináció jelent meg. Például:

(1) G03: *Szeretem hát a lánányát <=lasagne>, meg imádom a kínai konyhát. **Hát ugye** má akkor az olaszt is. (G03, 00:44:37)*

A *hát ugye* társulásokban a *hát* a történetmesélés folytonosságát biztosította, míg az *ugye* a szövegkörnyezettől függően vagy magyarázó szerepkörben állt, vagy a beszélő/hallgató számára ismert dolgot jelölte. Az (1)-beli *ugye*-vel a beszélő egy teljesen nyilvánvaló információt közvetített, hiszen várható, hogy ha a lasagnét szereti, akkor az olasz konyhát is kedveli. Míg a (2) alatti példában az *ugye* csak a beszélő számára evidens diskurzusdarabot vezet be.

(2) G03: *hát most nekem már lassan egy éve nincs netem, mer<t> tönkrement a laptopom. És **hát ugye** P ugye nagyon mást nem tudok otthon csinálni, hogyha nagyon unatkozok, tévézem. (G03, 01:04:38)*

A SZÖSZI-interjúk narratív részére jellemző volt, hogy a beszélők a történetet úgy mesélték el, mintha a terepmunkás is ugyanazoknak az információknak lenne a birtokában, mint ők, vagyis a saját diskurzusuniverzumukhoz viszonyítottak.

A 18 év alattiaknál az 1. táblázatban látható példányokon kívül előfordultak még olyan diskurzusjelölő-társulások is, amelyek stílus- és életkorfüggőeknek tekinthetők. Ilyenek voltak a *hát ja* és a *ja hát*. A *hát ja* kombinációval a

helyeslését fejezte ki az adatközlő a terepmunkás megnyilatkozására reagálva, vagyis beszélői attitűdöt jelölt a társulás:

(3) Tm: *Úgyhogy a Q és ez csak egy kliens nála tehát. Ha van naponta nála tíz vendég, akkó má azt mondom, hogy nem valószínű, hogy éhözni fog, a hónap vég*

G03: **Hát ja!** (G03, 00:42:15)

A *ja hát* társulás pedig szövegszervező szerepben állt, a beszéd közben felötlő gondolatot jelezte:

(4) G03: *ugye itt is azért<t> a suliba<n> egy-két Q gyerek azért<t> tájszóval beszél. **Ja hát** és akkor ezt, hogy ők nem tájszóval beszélnek.* (G03, 01:13:53)

Megfigyelhető volt, hogy a diákok szókereséskor általában nem diskurzusjelölő-társulást használtak, hanem inkább egy-egy elemet ismételték (pl. *hát hát, ugye ugye*). Jellemzőek voltak náluk a többszörös diskurzusjelölő-társulások (pl. *na hát akkor, de szóval tulajdonképpen, szóval csak tényleg*), amikor 3 vagy 4 jelölő fordult elő egymás mellett, de ezek sem tértek vissza többször egy-egy beszélőnél. A fiatal korosztálynál az egyszer-egyszer alkalmazott többszörös társulások (pl. *és akkor hát hogy mondjam*) gyakran a mondanivaló finomítását szolgálták, mégpedig úgy, hogy a társulásban hátul álló elemek tompították az elől álló jelölők jelentését, ahogy az az alábbi részlet első társulásánál megfigyelhető.

(5) G03: *És akkor, hát **QQQ P** hogy mondjam?! Nekünk Q nagyon érdekes a kapcsolatunk, **mert hát** barátok vagyunk, **de P hát** ez inkább **ilyen** barátság extrákkal. **Szóval**, hogy barátok vagyunk, de ott mégis van valami kis szikra, vagy valami. És így ...* (G03, 01:18:24)

Az idézett részletbeli tompítást a diskurzusjelölő-társulásokon (*és akkor hát hogy mondjam, mert hát, de hát*) túl a magában álló diskurzusjelölők, az *ilyen* és a *szóval*, valamint a többször is előforduló *valami*-fordulatok (*valami kis szikra, vagy valami*) is mutatják.

6.2. A középkorúak diskurzusjelölő-társulásai

A mintába bekerült két középkorú adatközlőre már a diskurzusjelölő-társulások gazdagabb használati köre volt jellemző (pl. *hát nyilván*), mint a fiatalokra, de nem voltak olyan együttjárások, amelyek szám szerint dominánsak lettek volna. Ebben a korcsoportban mind egyéenként, mind összességében a *de hát* társulás jelent meg a legtöbbször: K01, a 21 éves férfi adatközlő 7 darab *de hát*-ot mondott, míg K36, a 42 éves női válaszadó 3 darabot, s a minta egészére nézve leggyakoribb 9 diskurzusjelölő-társulás e korcsoportbeli összelőfordulásának (24 db) is a legnagyobb részét (10 db-ot) a *de hát* tette ki. Lássunk egy példát a használatára!

(6) K01: *És hát én én, jó hát elfogadtam, mer<t> nem utasítok ilyet vissza, mer<t> nagyon tisztelem ezt az úriembert, **de hát** nagyon nehéz.* (K01, 01:11:05)

A *de hát* társulás az idézett példában az ellentétet nyomatékosította. A *de hát* képes még nagyobb diskurzusjelölő-társulás részeként is megjelenni, ahogy azt az alábbi példa is mutatja, amelyben a *na de hát* együttese a beszélői attitűdök közül a felháborodást fejezi ki:

(7) Tm: *És hogyha össze is nézhetöd a kettőt, mer<t> itt pont az a kérdés, hogy ahun máshogyan beszélnek.*

K01: *Na de hát itt ezökön máshogyan beszélnek.* (K01, 00:27:26)

E korcsoportból a következő leggyakoribb diskurzusjelölő-társulás az *úgyhogy hát* volt, erre mindkét beszélőtől 2–2 adat volt a mintában. A (8) alatti példában lévő *úgyhogy* a téma lezárását készíti elő, míg az utána álló *hát* a mondanivalót fűzi tovább.

(8) K36: *tehát úgy nem nagyon szoktunk vönni sēmmi, de azé köröszűmögünk rajta, mint a hídivásáron vagy a borfesztiválon. Úgyhogy hát ott szoktunk azé lönni. Tehát öö ott vagyunk, mozgunk Szegedön. Elégé ott vagyunk az ilyenökön.* (K36, II/00:38:11)

Az *úgyhogy hát*-ban az *úgyhogy* után akár hosszabb szünet is következhet, amely még egyértelműbben jelzi a beszélgetés témájának a befejezését. Ilyenkor az utána álló *hát*-tal új megnyilatkozásrészt indít a beszélő. Például:

(9) K01: *illetve má megtörtént, hogy otthagytam valahol a pénztárcámat, és akkor üresen találtam rá, de az irataimra rátaláltam. Úgyhogy P hát aki hülye, az megszívja. Mindenhol.* (K01, 00:10:29)

A korpusz egészére nézve leggyakoribb diskurzusjelölő-társulásokon túl ebben a korosztályban is voltak még jellegzetes együttállások. A fiatalabb, 21 éves férfi adatközlőnél itt is megjelentek a *ja*-val alkotott társulások. Továbbá ez a korcsoport már bátrabban irányította a beszélgetést, így náluk már előfordultak a témaváltó kollokációk is, például az *egyébként meg*. Az alábbi példában az *egyébként meg* és a *ja hát* társulás is a témaváltást és a beszéd közbeni gondolkodást jelzi.

(10) Tm: *És ha lehetne, akkó mit változtatnál most mög a környezetödbe? Van-é olyan dolog, amit mögváltoztatnál?*

K01: *Hm.*

Tm: *Akár az életödbe, akár a környezetödbe, bárhogy értelmezhetöd a kérdést.*

K01: *Q Le köll festeni a kutyaházat, most például ezt meg kell változtatni. [nevetve] Q P Egyébként meg, ja hát Q vannak, akikkel Q többet kellene beszélgetnem, többet kellene tartanom a kapcsolatot. De úgy nagyjából én jól érzem magam így, ahogy vagyok most.* (K01, 00:02:54)

A középső korcsoport interjúiból adatolhatóak voltak a szöveg szervezésében részt vevő újrafogalmazás-jelölők, illetve jellegzetes idéző társulás volt náluk a *hát mondjuk*. Újrafogalmazás-jelölő szerepben az *illetve hát, vagy hát, vagy hát nyilván* társulások álltak, amelyek használatával a beszélő a jelölők előtt elhangzottakat javította, illetve pontosította. Például:

(11) K01: *Úgyhogy most azon gondolkodom, hogy majd inkább hollandul kezdek tanulni, ha már az angol meg a német [nevetve] megvan.*

Tm: [nevet] *A mikszcsőr <=mixture> igen, igen. Ez jó.*

K01: *Vagy hát nyilván nem, az nem igaz, hogy megvan, mer<t> mindig lehet tovább tökéletesíteni. (K01, 00:58:34)*

A 18 év fölötti korcsoportban jelentek meg először az olyan diskurzusjelölő-társulások, amelyekkel a tesztfeladatok kitöltése közben az adatközlő a saját gondolkodási folyamatát közvetítette, illetve a választott megoldást kommentálta. Például:

(12) Tm: *Na most szeretnék adni neköd két <=két> válaszlapot, karikázni kéne.*

K01: *Igen?*

Tm: *Ez az első. És ehhez igencsak hasonló lesz a második is majd.*

K01: *Ugyan má! Ezt ezt nagyon nem szeretem az ilyet. Má csak ki kell választanom a megfelelő választ. Na jó, hát például meg lehet ítélni azt, hogy Q hogy mondjuk Q teljesen afázis betegről van szó, vagy ...*

Tm: *Így van.*

K01: *tehát mondjuk nem azt mondom, hogy egyáltalán nem, hanem valószínűleg nem. (K01, 00:44:15)*

6.3. A 60 év fölöttiek diskurzusjelölő-társulásai

A 60 év fölöttiekre a *de hát*, a *hát ugye* és az *ugye hát* társulások voltak jellemzőek. Ebben a korcsoportban a *de hát*-ok számának ugrásszerű növekedését lehet megfigyelni: mindkét 64 éves férfi adatközlőnél, K06-nál és A47-nél is 22–22 adat volt a *de hát*-ra. A *de hát*-ok náluk is retorikai szerepben álltak: vagy az ellentétet nyomatékosították, vagy pedig a megengedést erősítették. Erre az utóbbi használati körre lássunk is egy példát.

(13) K06: *a P Somogyi-utcán ezek a behajló íves lámpák azok nem nagyon tetszenek, mondjuk oda is én olyanokat raktam volna, mint ami a rök-palota <=Reök-palota> előtt van, azok azok a kandeláberek azok azok nagyon szépek,*

Tm: *Igen*

K06: *de hát de hát összességében azér<t> kulturált meg szép. (K06, 01:04:51)*

A négy korcsoport közül ebben a korosztályban volt a legtöbb a *hát ugye* és az *ugye hát* társulások száma is, az előbbi összesen 21-szer, míg az utóbbi 12-szer hangzott el. Mindkét társulás a történetmesélés elkezdésén, illetve folytonosságának a fenntartásán túl a beszélő szemszögéből fennálló evidencialitást fejezte ki. Például:

(14) *Na, én is diszdzsoké voltam egyébként. Na ez úgy van, hogy hát ugye apám Q szikvizes volt, ugye szög- szögény öreg, én láttam, hogy mi<t> csináltak azér<t> vele, (A47, 00:49:44)*

(15) A47: *Én ... fogunk majd mi erről beszélni biztos, de én határozottan emlékszem, **ugye hát** én meglehetősen idős vagyok, emlékszem ötvenhatra, (A47, 00:05:52)*

Ennél a korosztálynál már tetten érhető volt, hogy sokkal hosszabban meséltek, és jóval több narratíva volt a velük készített interjúkban. Így nem meglepő, hogy mesélés közben gyakran használták a mondanivaló továbbvitelét kifejező *meg hát* társulást, ahogy azt az alábbi részlet is mutatja.

(16) K06: *akkor akkor akkor oda ő nem szokott eljönni, de de egyébként meg meg **meg hát** ez most így úgy tűnik, hogy működik. **Meg hát** támogatjuk is egymást, amennyire tudjuk, mer hát már én má elmúltam hatvan éves, XXX is nemsokára má már ott van. (K06, 00:19:31)*

A *meg hát*-nak a beszéd-toldó funkcióján kívül fokozó hozzátoldó szerepe is van a fenti ((16)-os) példában.

Ebből a korcsoportból adatolható volt a társulások közül a *hát persze* is: K06-tól 3, A47-től pedig 4 adat volt rá. Ez a diskurzusjelölő-társulás a nyilvánvalóság és a beleegyezés nyomatékosításán kívül képes még iróniát is kifejezni, ahogy az a (17)-ben látható.

(17) A47: *Erre azt szokták persze mondani, hogy összeesküvés-elmélet, én mög én mög mindig azt mondom erre, hogy **hát persze** az elméletek nagyon szépek, de semmit nem érnek, ha a gyakorlatba<n> nem valósul mög. (A47, 01:35:49)*

A 60 év fölöttiek narratíváiban az együttálló diskurzusjelölőknek két funkciója volt domináns: egyrészt a szöveg strukturálásában vettek részt, s magyarázó szerepben álltak, másrészt pedig a beszélő attitűdjét fejezték ki, és erőteljes érzelmi viszonyulásokat jelentettek meg. Magyarázatot fejez ki a (18) alatti példa, míg a beszélői attitűdök közül dicsekvés figyelhető meg a (19)-ben.

(18) K06: *QQQ Szerintem, édesapám jól beszél, meg édesanyám is tanult németül, tehát ők ők ők tanultak, Q szerintem tanultak latint is, **mer<t> ugye** (ők), hát éd(ö)sapám ezerkilencszázhuszban, édesanyám huszonháromban született (K06, 00:13:15)*

(19) A47: *Há<t> nem akartak elengedni, oszt sütty elgyüttem. Mindegy az a lényeg, hogy mié, mié nem, Q egyébként akkó azt*

mondták, hogy hibátlan vót a írásbelim, úgyhogy Q hát fö<:><l>vöttek. (A47, 00:58:42)

A 60 év fölöttiekénél voltak a leghosszabbak a narratívák. Ezek az adatközlők teljesen beleélték magukat a történetek mesélésébe, s ez meglátszott a diskurzusjelölő-használatukon is. Amikor párbeszédet idéztek vissza, akkor előszeretettel használták az idézés és a beszélőváltások érzékeltetésére a *hát mondom*-ot, illetve annak rövidült *há mondom* változatát, ahogy azt az alábbi (20-as) részlet több adata is mutatja.

(20) A47: „Ezt honnan vette?” **Há<t> mondom** „Professzor úr, hát a könyvbő<l>.” „Maga könyvből tanult?” **Há<t> mondom** „Professzor úr, mibő<l> tanu<:><l>tam volna, föl voltam óralátogatás alól mentve, katona voltam, három napja szereltem le.” „Jaaaj, fiam. És magának senki nem mondta, hogy azt a tankönyvet így feliné<l> ketté kö<:><l><l> tépni, és amit az XXX írt, azt ki kö<:><l><l> dobni a szemétre? Senki nem mondta ezt magának?” **Há<t> mondom** „Professzor úr, ne haragudjon, hát én nem is ismerem senkit, de, én csak a Tanulmányi Osztályt ismeröm, ahol mondták, hogy ho- hogy köll magá- Professzor úrhoz jönni ide vizsgázni.” (A47, 01:04:19)

6.4. A 70 év fölöttiek diskurzusjelölő-társulásai

A legidősebb korcsoportban, 70 év fölött a leggyakoribb diskurzusjelölő-társulások közül a *de hát* jelent meg a legtöbbször, összesen 35-ször használta a két beszélő ezt a társulást. A 71 éves A22 kódjelű női adatközlőtől 13 adat volt a *de hát*-ra, míg a 81 esztendő B144-jelű férfi beszélő 22-szer mondta ki a *de hát*-ot az interjú során. A beszélők a társulás összes szerepkörét kihasználták, és egy-egy adatközlő megnyilatkozásaiban is megfigyelhető volt a többféle funkció megjelenése. A (21)-beli első *de hát* (*de hát lényeg az*) témaváltást fejez ki, míg a második *de hát*, amely egy nagyobb társulás (*de hát akkó*) részeként áll, az ellentétet nyomatékosítja.

(21) B144: *Tehát tűzoltó P hivatásos me<r><t> nem volt faanyag. QQ Hányba<n> vót ez? Hatvanas éveke<n> asziszöm. De hát lényeg az, hogy tűzoltó is vótam tíz évig. Kilenc és félig, me<r><t> ha tízig vagyok, akkó két év karkedvezményt kapok. De úgy be - gőző<:><l>tek, olyan mérges löttem, hogy Q egybű<l> otthagytam. De hát akkó nem úgy vót, lehetött állást kapni. (B144, 00:50:40)*

A *de hát*-on kívül a többi diskurzusjelölő-társulás nem volt jellemző a 70 év fölöttiekre. Ebben a korcsoportban 6-szor jelent meg az evidencialitást kifejező *hát ugye*, ebből 5-öt az A22-es adatközlő, 1-et pedig a B144-es informátor mondott. Szintén 6 adat volt a *na hát* társulásra: ebből is 5-öt A22, 1-et pedig B144 használt. A *na hát*-tal különféle beszélői attitűdöket lehet jelezni. Az alábbi idézet *na hát* társulása például rosszallást fejez ki.

(22) A22: *és azokat kiengedték Q szabad eltávozásra, ez vót a leghamarabb, ide gyüttek szórakozni. Na P hát az a lány, amelyik itten katonáva<l> szórakozott, arrú<l> mög vót a vizes lepedő, lē vót (véve). (A22, 00:56:34)*

A más korosztályoknál sem jellemző *meg ugye* csupán 3-szor jelent meg a legidősebbeknél, 2 esetben a *meg ö-ző mög* változatával, ahogy azt alább láthatjuk. A *meg ugye* társulás *meg* eleme a mondanivalót fűzi tovább, míg az *ugyé*-val a beszélő a számára evidens információt vezet be.

(23) B144: *Én is hogy mikó e<:><l>mönt, a front ugyē átvonu<:><l>t, akkó ki az utcára azt néz, hun van, fő<:><l>dön taná<l>tam <=találtam> valamit, öhető-ē. Mōg ugyē be az e<:><l>hagyott házakba, és akkó fő<:><l>dúrni, hogy... (B144, 00:10:34)*

7. Összegzés, kitekintés

Összegzésképpen megállapítható, hogy a diskurzusjelölő-társulásoknak igen sokféle funkciója volt adatható a SZÖSZI-ből. Egyrészt beszélői attitűdöket fejeztek ki, másrészt önjavításra, hezitálásra, időnyerésre vagy szókeresésre használták őket a beszélők, továbbá részt vettek az interjúk strukturálásában is. Legtöbbször azonban történetmondásra és magyarázat kifejezésére használták őket. Ám a gazdag funkciókörük ellenére a vizsgált korpuszban a diskurzusjelölő-társulások száma messze elmaradt a magában álló diskurzusjelölők gyakoriságától, illetve a spontán beszédben megfigyelt aránytól is (vö. Dér, 2016). Ennek oka a SZÖSZI-interjúk szerkezetében keresendő: a diskurzusjelölő-társulások főként az irányított beszélgetések narratíváiban jelentek meg, ám a tesztfeladatoknál már nem voltak jellemzők a társulások. A diskurzusjelölő-társulások mintázatainak eloszlása megmutatta, hol vannak nagyobb, összefüggő elbeszélésrészecskék, illetve hol találhatóak a tesztfeladatok, vagyis a diskurzusjelölő-társulások a szövegtípus jellegzetességeit tükrözték vissza. A 9 leggyakoribb társulás közül 7-ben megjelent a *hát*, viszont más diskurzusjelölő mellett már korlátozottabb volt a szerepköre, mint az önálló előfordulásban. A *hát*-os társulásoknál megfigyelhető volt, hogy a *hát* vagy az őt megelőző/követő diskurzusjelölő jelentését árnyalta, például felerősítette azt, vagy pedig önálló funkcióval bírt.

A kutatást érdemes volna tovább folytatni, s még több SZÖSZI-interjúban megnézni a diskurzusjelölő-társulások gyakoriságát, eloszlását és szerepkörét, kiegészítve a vizsgálatot a társulások prozódiai paramétereinek a számbavételével. A jelenleg egy kategóriába sorolt fiatal felnőtt és középkorú csoportot is hasznos volna később tovább bontani. Érdekes lenne továbbá nem csupán a különböző életkori csoportokat, hanem a férfiak és a nők beszédét is összevetni a diskurzusjelölő-társulások használatát illetően, valamint az iskolai

végzettség paraméterével is tovább lehetne differenciálni az elemzést. Emellett hasznos volna a kapott eredményeket más szövegtípusokkal is összehasonlítani, hogy az egyes diskurzusjelölő-társulások szerepköreiről és műfajfüggőségéről még többet megtudhassunk.

A tanulmány a Bolyai János Kutatási ösztöndíj támogatásával készült.

Irodalom

- Abuczki Á.** (2015) *A core/periphery approach to the functional spectrum of discourse markers in multimodal context*. Doktori disszertáció. Debrecen: Debreceni Egyetem. <http://hdl.handle.net/2437/210101> (Letöltés: 2018. január 14.)
- Bartha Cs. & Hámori Á.** (2010) Stílus a szociolingvisztikában, stílus a diskurzusban. Nyelvi variabilitás és társas jelentések konstruálása a szociolingvisztika „harmadik hullámában”. *Magyar Nyelvőr* 134. 298–321.
- Bell, D. M.** (1998) Cancellative discourse markers: a core/periphery approach. *Pragmatics* 8/4. pp. 515–541.
- Dér Cs. I.** (2009) Többszavas diskurzusjelölők a magyar nyelvben. In: Geccsó T. & Sárdi Cs. (szerk.) *A kommunikáció nyelvészeti aspektusai*. Székesfehérvár–Budapest: Kodolányi János Főiskola – Tinta Könyvkiadó. 73–78.
- Dér Cs. I.** (2016) Diskurzusjelölő-társulások a magyar spontán beszédben. In: Geccsó T. (szerk.) *Ikon, nyelvi jel, szimbólum: nem természetes jelek a kommunikációban*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 21–26.
- Dér Cs. I.** (2017a) A hát multifunkcionalitása a beszédműfajok és a diskurzusjelölő-társulások függvényében. *Beszédkutatás 2017*. 169–184.
- Dér Cs. I.** (2017b) Ellentétet kifejező diskurzusjelölő-társulások a magyarban. In: Geccsó T. & Szabó M. (szerk.) *Az ellentét nyelvi és nonverbális kifejezésének lehetőségei*. Székesfehérvár–Budapest: Kodolányi János Főiskola – Tinta Könyvkiadó. 32–38.
- Fraser, B.** (2013) Combinations of contrastive discourse markers in English. *International Review of Pragmatics* 5. pp. 318–340.
- Furkó B. P.** (2011) Diskurzusjelölők és szövegösszefüggés: a kohézió vagy a koherencia eszközei? – Az implikáció mint a szövegösszefüggés eszköze. In: Dobi E. (szerk.) *A szövegösszefüggés elméleti és gyakorlati megközelítési módjai. Poliglott terminológiai és fogalmi áttekintés. (Petőfi S. János 80. születésnapjára)*. Officina Textologica 16. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó. 37–57.
- González, M.** (2004) *Pragmatic markers in oral narratives*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Kontra M., Németh M. & Sinkovics B.** (2016) *Szeged nyelve a 21. század elején*. Budapest: Gondolat.
- Sz. Hegedűs R.** (2002) A BUSZI elemzése a diskurzusjelölők szempontjából. Előadás: XII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus, Nyelvek és kultúrák találkozása. Szeged, 2002. március 28.
- Schirm A.** (2011) *A diskurzusjelölők funkciói: a hát, az -e és a vajon elemek története és jelenkori szinkrón státusa alapján*. Doktori disszertáció. Szeged: Szegedi Tudományegyetem. <http://dx.doi.org/10.14232/phd.759> (Letöltés: 2018. január 14.)
- Schirm A., Szabó V. & Gocsál Á.** (2017) Beszélt nyelvi elemek a tanári megnyilatkozásokban, Előadás: Újdonságok a szemantikai és pragmatikai kutatásokban. Szeged, 2017. április 28.
- Schirm A.** (2017) A diskurzusjelölők vizsgálata a Szegedi Szociolingvisztikai Interjúban. *Magyar Nyelvjárások* 55. 5–23.